

Razglednice iz Kurdistanu

Če Kurdistan ne bi bil tako presneto daleč za evropske salonske socialiste, bi zlahka postal njihov oblubljeni raj. "Ne borimo se le za svobodno državo," sem slišala vsaj dvakrat na dan "temveč za ves svet." Kurdi so namreč resda Kurdi, a – z redkimi izjemami – so tik zatem tudi socialisti. Ali vsaj levičarji. In če slovenski rodoljubi ne bi bili tako močno udarjeni na desno, bi si šli v Kurdistan lahko zdraviti ranjeni nacionalni ponos. Kurdi, če ne vedo že tega, kje je Slovenija, vedo vsaj, da je zapustila rajnko Jugoslavijo in da naj bi bila danes svobodna in neodvisna.

PRVA

Tik preden sem prispela v Kurdistan, sem v Kapadokiji prisedla k skupini Američanov s turškim vodnikom.

"Kam se odpravljáš?" me je vprašal Hasan, ko sem srebala tisti dan že deseti čaj.

"V Kurd ...," se mi je zareklo.

Prepozno. Počakala sem, da me je popravil. "V Turčiji ni Kurdistanu."

Američani, ki so – navdušeni nad kamnito pokrajino – vsi po vrsti stanovali v hotelu Flintstone's, so zastrigli z ušesi: "What do you think about Kurdish problem?" Da ima med Kurdi, ki so pravzaprav gorski Turki, veliko prijatelje, je

povedal Hasan. Da so svobodni, da lahko obiskujejo univerzo in imajo lastna podjetja, a da s tistimi, ki hočejo razbiti državo, noče imeti opravka. "Kurdskega problema ni, so pa problemi, ki jih demokratični Turčiji povzroča PKK."

Druga razlaga problema, ki ne obstaja, je bila še preprostejša: "Kurdi se med seboj pobijajo in zažigajo svoje vasi, da bi očnili turško vlado, zbudili sočutje mednarodne javnosti in končno ustvarili lastno komunistično državo." Ta razlaga je črpala iz uradne različice turških oblasti, po kateri so Kurdi bodisi gorski Turki bodisi teroristi, zavzemanje za njihove pravice, separatistična propaganda in morebitna "Ata-turk-ne-daj" samostojna država pa demonski načrt peščice skrajnežev, ki želi spodkopati mir na Bližnjem vzhodu.

A na ulicah mest, v vaških gostilnah in prenapolnjenih vlakih mržnje med Turki in Kurdi, ki živijo drug z drugim, nisem zaznavala. Prav nasprotno kot pri Evropejcih, ki nimamo nič proti tujcem na splošno, a veliko, če so ti naseljeni v naši soseščini. Kurdi so resda ob vsaki priložnosti bentili čez fašistično in genocidno turško vlado, a hkrati zagotavljali, da s Turki – sosedi, prijatelji in sodelavci – živijo v slogi. Slednji se kot hudič križa bojijo PKK in vsega, kar ta pooseblja, a kakorkoli sem jih že provocirala, o Kurdi, sovaščanih ali someščanih, niso povedali nič

*Tiskovna konferenca istambulske organizacije za varstvo
človekovih pravic po aretaciji mater, ki so sodelovale na
demonstracijah, 15. avgust 1998*

slabega. "Kurd, Turek, saj je vseeno," so mi odgovarjali tudi sopotniki, ko smo požirali prah, ki se je zažrl v sleherno poro kupeja na odsluženem vlaku od Kayserija do Elaziga. "Midva sva Kurda, on je Turek in ta je oboje". "Problem ni v ljudeh, temveč v državi!"

DRUGA

V turški Kurdistan sem prišla 15. avgusta – prav na dan, ko je PKK pred 14 leti prvič dvignila orožje in za uvod napadla policijsko utrdbo. Ob obletnici so "teroristi" – kot so poročali turški časopisi – izvedli serijo napadov na Tuncelli, mesto precej severneje od območja, kjer naj bi imela turška vojska trden nadzor nad tisto, po zagotovilih vojaškega vrha skromno peščico preostalih upornikov. Zato so bili vojaki in policisti na nadzornih točkah ob skoraj sleherni malo večji vasi ta dan še posebej zavzeti. Vsakih nekaj kilometrov znova nas je ob cesti pričakala njihova patrolja. Ko je šofer glasno godrnjaje ustavil, se je na avtobus najprej povzpel mlečnozobi vojak, kljub Natovi oborožitvi velikokrat na pogled bolj prestrašen kot vsi potniki skupaj. Za njim se je v precej lagodnejšem ritmu primajal pripadnik varnostne službe v civilu. "Mister, pasport, missis, pasport." Vsak osebni dokument je primerjal s seznamom sumljivih oseb. Nato je prišel na vrsto *pregled prtljage* in vsak tak posta- nek raztegnil na slabo uro. Pa se zaradi tega ni nihče sekiral. Odkar je vlada pred 11 leti v jugo- vzhodnih provincah uvedla izredno stanje, so turiste v Kurdistanu zamenjale vojska, policija in varnostna služba.

"Toda tudi oni so tu samo turisti," mi je rekel voznik, "prej ali slej se bodo naveličali in odšli, mi pa bomo ostali."

Nadzorna vojaška točka, Diyarbakir, 15. avgust 1998

TRETJA

Osemnajstletno Marjon sem spoznala, ko sem iskala kurdski kulturni center, ki nosi ime po angelu, ki varuje knjige – Kebikeçç. Podobna kulturna društva nastajajo po vsej Turčiji. Ko vlada zapre eno, nastaneta dve novi. Mladi in stari prihajajo tja prebirat prepovedane časopise v kurdskem jeziku, preganjane knjige, literarne in politične revije, ter gledat MAD-TV, kurdsko televizijo, ki program oddaja od nekod v Evropi. Naslov prvega centra, ki sem ga obiskala, sem našla na internetu. Toda ko sem se tisto vroče avgustovsko popoldne znašla pred vhodom, sem omahovala. Najbrž so že siti novinarjev, ki jim dan za dnem trkajo na vrta, ne znam njihovega jezika, za medij, za katerega pišem, pa tisti, ki v Evropi sooblikujejo usodo Kurdiv, še slišali niso. A je bil strah odveč. Kot vsakega novega prišleka so me pozdravili s stiskom roke: "Rožbaš." (pozdravljena). Nekdo je prinesel skodelico čaja, drugi primaknil stol in znašla sem se sredi burne razprave, ki se je zavlekla pozno v noč. Tisti, ki so znali angleško, so prevajali, a govorili so vsi. O vremenu, o poroki, na katero se je pripravljaj Paril, o knjigah, filmih, študiju, največ pa o gverilcih in socializmu. Tujih novinarjev, v nasprotju z mojimi poprejšnjimi pričakovanji, ni velikokrat blizu. Morda pridejo enkrat na leto, so mi pojasnili. Najpogosteje 31. marca, ko Kurdi praznujejo novo leto. "Nismo več v modi," se je smejala Marjon.

Marjon študira režijo na carigrajski fakulteti. Pred nekaj meseci sta z Mehmetom, aktivistom v tamkajšnji organizaciji za človekove pravice, posnela kratki film o kurdskih vaseh, ki jih je požgala vojska. Pokazali so ga na MED-TV in vrteli v kulturnem centru, dokler ni policija

Ženski oddelek policije na protestu mater 500-izginulih, Istanbul, avgust 1998

dvorane zaprla, češ da nimajo dovoljenja za predvajanje filmov. Marjon in Mehmet sta me založila s kurdskega časopisi, revijami, kasetami in gradivom o zaprtih, mučenih, ubitih in izginulih, ki so ga zbrali v zadnjih 12 letih, odkar obstaja njihova organizacija za varstvo človekovih pravic. Naslednji dan sem po njunem nasvetu gradivo prepisovala v blok, izvirnike – separatistično propagando, ki bi lahko vznejevoljila policijo ob rednih pregledih prtljage, pa vrgla proč.

ČETRTA

“Ko prispeš v Diyarbakir,” mi je dejal Mehmet, “ti bom sporočil Hadepev naslov. Toda ne kliči me po navadnem telefonu, ker nam prisluškujejo, temveč na mobilni.” Imela sem naslov, a kako naj v blodnjaku uličic najdem pravo? “Poišči prvo oklepno vozilo, poglej, pred katero hišo posedajo policija, in nedaleč stran so prostori kurdskega kulturnega društva ali stranke. Ali pa vprašaj prvega, ki ne bo v uniformi, in te bo odpeljal tja.” Upoštevala sem drugi nasvet in ne le dobila spremstvo, ampak tudi zamenjala denar po tečaju, boljšem od uradnega, dobila večerjo, brezplačno prenočišče, brezplačen dostop do interneta, povabilo na poročno slavo, prijatelja slaščičarja, ki ima za simpatizerje Kurdov vse zastonj, in končno srečno prispela pred vhod ozke, večnadstropne stanovanjske hiše, kjer ima prav pod streho svojo prostoro Hadepe.

PETA

Hadepe je za Kurde na političnem področju to, kar je PKK na vojaškem. Z eno samo razliko – PKK deluje v ilegali, Hadepe pa je – vsaj za zdaj – še vedno legalna stranka. Zanimivo je, da Kurdska delavska stranka, PKK, ni nastala v Kurdistanu,

temveč v Ankari v burnih šestdesetih letih, ko je študente v Turčiji, podobno kot njihove evropske kolege, prijel revolucionarni zanos. Večina takrat nastalih levičarskih strank in organizacij ni podpirala neodvisnega Kurdistanu, toda med ustanovitelji in tudi voditelji PKK je bilo precej Turkov. V zapoznelem lovu na komuniste, gverilce in študente pa je država doživela vojaški udar. Vojaški vrh, samooklicani varuh lika in dela Atatürka, je v bran ‘svitlemu izročilu’ napolnil zapore z oporečniki in demonstranti ter potem, ko so bili ti prepolni, ponovno uvedel smrtno kazen. PKK se je umaknila v gverilo.

Abdullah Öcalan, ki se diči z vzdevkom Apo, je prvi mož PKK. Nekoč sem med razpravo v kurdskega kulturnega centra podvomila o odrešeniku socializma, ali pa vsaj, da se je ta že rodil. In bila razsvetljena. Abdullah Öcalan naj bi imel novo, lastno vizijo socialistične družbene ureditve, ki črpa iz vseh obstoječih in jih vendarle presega. A povsem iskreno možak na pogled ni ravno pretresljiv – okroglolični možicelj, ki se z vseh slik na široko smehlja, sam ali v spremstvu Che Guevare. Menda tudi kot govornik ni kaj prida. Toda pravijo, da je zelo učen, poleg rdeče klasike tudi poznavalec filozofije, zgodovine in religij, in da je izdal že lepo število knjig.

Vsaj toliko kot Apo sam so bili med mladimi, ki sem jih srečevala, priljubljeni njegovi gverilci. “Vsi jim pravijo teroristi,” so se mi pritoževali, “toda borijo se za naš obstoj. Med njimi niso le Kurdi, temveč tudi Armenci, Turki in celo Evropejci, ki verjamejo v boljši svet.” Dekleta so bila ponosna, da so med borkami tudi ženske: Zilan, Bermal, Rewssen, Berivan in Ronahi. Leyla Zana, prva Kurdinja, ki je bila izvoljena v turški parlament, a je bila kmalu zatem obsojena na

Branje prepovedanih kurdskih časopisov, Diyarbakir, avgust 1998

15-letno zaporno kazen, ker se je zavzemala za pravice Kurdiv. In Eva Juhnke, Nemka, ki se je leta 1993 zaradi prepričanja pridružila oboroženim enotam PKK, sedaj pa doživlja enako usodo kot številni kurdski zaporniki. Z vsakim novim morilskim pohodom turške vojske, z vsakim požigom kurdskih vasi in z vsakimi nasilno zadušeni demonstracijami priljubljenost gverilk in gverilcev raste. Turška oblast pa z represivnostjo svojih ukrepov skrbi, da ima PKK več podpore, kot si je zasluži.

V mestu Van sem 17-letnega Ahmeta vprašala, kaj si misli o gverilcih. "Gverilci so najboljši," mi je odgovoril.

"Te ni nič strah? Da bi te pri njih ubila vojska? Da bi moral ubijati?

"Me je."

"Pa bi se jim vseeno pridružil?"

"Bi."

ŠESTA

Posledica 14-letne vojne v Kurdistanu so polni zapor, nekaj desetisočev mrtvih in na milijone pregnanih. "V Turčiji vsaka družina žaluje," mi pravi študent iz Ankare. Turške matere in očetje za sinovi, naborniki, ki so jih poslali na območje, kjer je izredno stanje, kurdski za sinovi in hčerami, ki so bili na drugi strani. Toda vlada še vedno odločno zavrača vsak pogovor z gverilo. Del skupine poslancev, ki je leta 1994 v parlamentu načela kurdsko vprašanje, je pristal v zaporu, del zbežal v tujino, kurdske stranke ali tiste, ki so podpirale njihove pravice, pa so prepovedali. Hadep – Ljudska demokratska stranka – v nasprotju z gverilci še vedno niha na robu legalnosti. V imenu nimajo več besede – *kurdski* – zato so se izognili takojšnji prepovedi.

Oglasna deska v prostorih HADEP-a, Van, avgust 1998

Ne pa preganjanju. Stranke, iz katerih je nastal HADEP – DEP, HEP in OZDEP – so zdržale nekaj let, dokler jih ni vlada s tem ali onim razlogom prepovedala, vodilne člane pa stlačila v zapor. Poslanci DEP so se prebili celo v parlament, a so jih kmalu izločili. HADEP gre po poti predhodnikov. Junija 1996 so predsednika stranke Murata Bozlaka skupaj s 30 člani zaprli, ker so na strankinem kongresu spustili turško zastavo in namesto nje obesili zastavo PKK. Prostor HADEP so v vseh mestih pod celodnevni policijski nadzor. Mladi in stari, ki se tam zbirajo, pa na seznam varnostne službe. A se ne dajo motiti. "Kaj pa stojite na soncu?" je policiste pred vhodom v diyarbakirski oddelek povprašal moj spremljevalec. "Pridite gor na čaj, da vas ne prime sončarica." In so prišli. Toda šele naslednji teden, ko so zasegli prepovedane časopise in zapečatili uredništvo literarne revije.

SEDMA

V Diyarbakirju sem posnela intervju s sekretarjem HADEPA – Mustafom Serifom Çamççijem.

Kako skuša HADEP doseči svoje cilje, s kakšnimi sredstvi?

HADEP skuša svoje cilje doseči z legalnimi sredstvi. Svojo politiko oblikuje v skladu z zakonodajo. Čeprav drugim turškim vodjem, vladi, naša stranka ni pogodu, smo vedno branili svojo politiko. Prav zato so zaprli HEP, DEP in OZDEP. Sedaj pritiskajo na nas, tudi z nedemokratskimi sredstvi. Kadar vlada ne najde pravne poti, se zateče k podtikanju in nasilju. Zaradi njihove politike ima HADEP 164 mučnikov, 164 ljudi, ki so jih ubile vladne sile. Med njimi so poslanci – Mehmet Soncar, ki ga je umorila kontragverila, visoki predstavniki stranke, župani mest in člani stranke. Še več jih je izginilo ali pa

Policija na protestu mater 500-ih izginulih, Istanbul, Trg Galatasaray, 23. avgust 1998

so v zaporu. In čeprav njihovo število iz dneva v dan narašča, ali pa morda prav zato, vemo, da smo na pravi poti. Še vedno vztrajamo in se borimo – s pravnimi sredstvi.

Trenutno v parlamentu ni kurdskega poslanca. Toda konec tega leta ali v začetku prihodnjega naj bi bile v Turčiji volitve. Kako se pripravljate nanje, in, ali upate, da boste tokrat lahko prišli v parlament?

Če pogledate politiko, ki vlada v Turčiji, vidite, da parlament ni rešitev. Saj smo že imeli svoje poslance, pa jih je vlada prej ali slej izločila, poslala v zapor ali izgnala iz države. Kljub temu bomo sodelovali na volitvah in nedvomno bomo spet prva stranka v regiji ...

Toda na prejšnjih volitvah HADEP ni zbral dovolj glasov...

Na volitvah še vedno velja 10-odstotni prag za vstop v parlament, ki je nedemokratičen. HADEP je v tej regiji dobil 68 odstotkov glasov – oziroma osem od desetih poslancev, toda zaradi 10-odstotnega praga so bili glasovi volivcev na državni ravni porazdeljeni med druge stranke. Refah je na primer

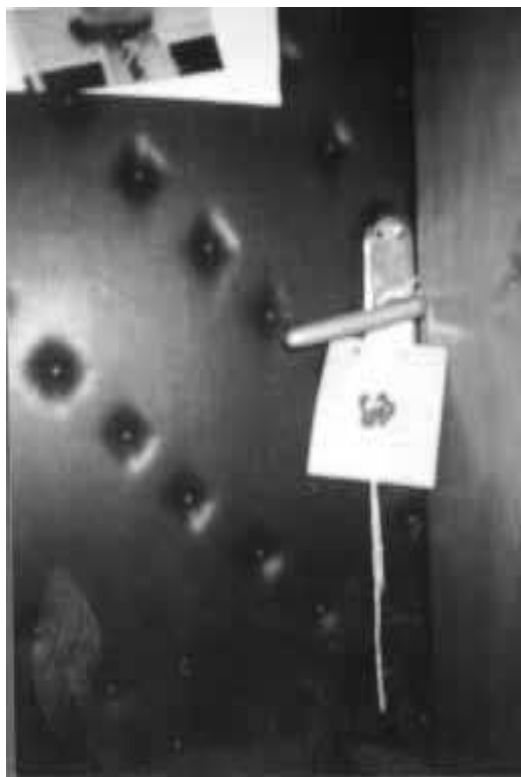

Policija na protestu mater 500-ih izginulih, Istanbul, Trg Galatasaray, 23. avgust 1998

tu dobil 13 odstotkov in poslal šest ljudi v parlament, mi smo dobili 68 odstotkov, pa nimamo poslancev. Zato so volitve v Turčiji nedemokratične. Leta 1994 smo želeli sodelovati na lokalnih volitvah. Razglasili smo kanidate, toda vlada je vse po vrsti zaprla. Zato se potem volitev nismo udeležili.

Kako pa sodelujete s posameznimi turškimi strankami, kot so Refah, Stranka prave poti, Domovinska stranka? Katera je najbolj naklonjena rešitvi kurdskega vprašanja?

Vse skupaj ravnajo po načelu: izkoristi enega, da premagaš drugega. Vse so stranke sistema in iz tega kroga ne morejo izstopiti. Vse se enake. Toda treba je razumeti, kakšen je turški režim. Čeprav naj bi tu vladal demokratičen, parlamentarni sistem, to ni res. O najpomembnejših stvareh v Turčiji še vedno odločajo vojaški organi – varnostni svet, ki sprejema odločitve, parlament pa njihove odločitve le potrdi. Stranke, ki se upirajo tej vladavini vojske, so preganjane. In vse turške stranke imajo isto vizijo. So stranke sistema in med njimi in nami ni nobenih povezav.

Zapečaten koncertna dvorana v kurdskega kulturnega centra Mesopotamija, Istanbul, avgust 1998

Same nimajo oblikovane politike do kurdskega problema, pravzaprav sploh ne priznajo, da naj bi ta problem obstajal.

Kakšen je odnos Hadepeja do religije?

HADEP je demokratična stranka leve, toda v skupnostih, kjer deluje, živijo različni ljudje. Nekateri od njih so verni in HADEP spoštuje njihovo vero, toda odločno zavrača uporabo religije kot orodja, sredstva za doseg oblasti.

Se torej zavzema za sekularno državo?

Da.

Sekularno po turškem vzoru?

Za sekularizem po evropskem vzoru, ne po turškem. Sodobni sekularizem. Čeprav žal tudi ta ne vlada v vseh evropskih državah.

Kakšni so vaši stiki s Kurdskega delavskega stranko – PKK oziroma gverilci? Sprejemate oborožen odpor ali ga zavračate?

Vprašanje ni povezano s HADEP, toda vseeno bom odgovoril na splošni ravni. Probleme v svetu je treba reševati na demokratičen način. Toda če

ljudem ne dovoliš, da izražajo svojo identiteto, se bodo uprli z vsemi sredstvi. Kot stranka se borimo v okviru možnosti, ki nam jih daje zakonodaja, ne borimo se z orožjem, temveč legalno, ker smo legalni.

To vem. Toda vseeno, kakšno je vaše stališče do tistih, ki se borijo z orožjem?

Kot HADEP oboroženega odpora ne moremo podpirati. Če bi sprejeli tak boj, ne bi bili tukaj, ampak bi se borili s svojimi bojovníki, z orožjem. Toda tega ne sprejemamo. Kljub temu pa vlada ljudem ne da druge možnosti, ne pušča druge poti, da bi dosegli svoje pravice. V 14 letih vojne so ljudje umirali, izginevali, gnili v zaporu. In ti ljudje so naši volivci, z njihovo pomočjo oblikujemo svojo politiko. In če upoštevate to, odgovor na vprašanje ni težak in naš pristop je očiten.

Kdaj bo, po vašem, te vojne konec? Verjamete, da je mir sploh mogoč?

Vsi si želimo, da bi bilo vojne konec že danes. Toda mednarodna skupnost je slepa in gluha. Noče ne videti ne vedeti, kaj se dogaja v Kurdistanu. Prav nasprotno – Turčiji še vedno prodaja orožje. Tako je ta vojna za mnoge še vedno predvsem priložnost za dobiček. Toda tudi ti ljudje se bodo nekoč morali soočiti z žrtvami vojne.

Evropske unija občasno pritisne na turško vlado, naj prizna človekove pravice Kurdev in konča vojno. Ste zadovoljni s pritiskom, ki ga izvajajo evropske vlade?

Ker se vojna nadaljuje že 14 let, bi težko rekel, da smo zadovoljni z vlogo evropskih držav. Treba bi bilo storiti veliko več in zločini nad človeštvom bi morali biti kaznovani. Toda zavedamo se, da evropske države pravzaprav niso naklonjene Kurdom. Zanje šteje le dobiček. In denar je pomembnejši od Kurdev. In prav tako očitno je, da kurdski narod še vedno obstaja zaradi lastnega boja, ne zaradi pomoči evropskih držav.

V Kurdistanu že več let vlada izredno stanje. Ljudje bežijo s svojih domov, iz požganih vasi; poljem in gozdovom grozi ekološka katastrofa, ker jih turška vojska kuri, da bi lažje sledila gverilcem. Kako vse to vpliva na socialni položaj v regiji?

Migracija je velikanska. Obrobje in predmestja Diyarbakirja so polni ljudi, ki so pribežali iz vasi. Živijo v barakah, celo v šotorih. Brezposelnost je v Diyarbakirju 70 odstotna ...

70 odstotna?

Da, 70-odstotna. Sedem, nič. Večina tako živi v revščini, saj mora vsak, ki ima delo, poleg sebe preživljati še vsaj šest, sedem članov družine. Po raziskavi profesorja, doktorja Kenana Hespolata z univerze Dicle v Diyarbakirju je podhranjenost otrok v tej regiji na ravni nekaterih najbolj zloglasnih afriških držav. V družinah, ki so migrirale, 53 odstotkov otrok ne obiskuje šole, 68 odstotkov jih živi v nezdravem okolju, 53 odstotkov družin ne ve, kaj je zdravnik. V velemedstih, kot sta Carigrad in Ankara, jih 83 odstotkov nima niti osnovnega zdravstvenega zavarovanja.

Kaj pričakujete od prihodnosti? Ste optimistični ali pesimistični?

Še vedno smo odločni in optimistični. Z vsem trudom, ki ga vložimo, z odporom, se mora obrniti na bolje. In se bo. Smo na pravi poti. Nikjer na svetu režimi niso mogli obstati, če so vladali v nasprotju z voljo ljudi. Vsa svetovna zgodovina priča o tem. Zato smo optimisti.

Spas. Hvala.

OSMA

Po intervjuju v Diyarbakirju in dveh tednih v turškem Kurdistanu sem se vrnila v Carigrad. Bila je sobota in z Mehmetom – tamkajšnjim

aktivistom organizacije za varstvo človekovih pravic – sva se odpravila na trg Galatasaray, kjer se vsak teden natanko opoldne zberejo matere 500 izginulih. Že dve leti nemo protestirajo s slikami sinov, hčera, bratov in očetov, da bi izvedele vsaj to, ali so živi, v zaporu ali mrtvi. Sredi turistične sezone gredo turškim oblastnikom demonstracije na enem glavnih trgov sodobnega dela Carigrada že močno v nos, zato je bil tudi tokratni sprejem tople: dva policijska oklepnika, en ženski in pet moških oddelkov posebne policije. Že deset čez dvanajsto so bile ulice čiste. Matere in najvidnejše podpornike so odpeljali na najbližjo policijsko postajo, vse druge pa popisali. Mehmet ni bil med srečno peščico – še naslednje jutro, ko sem se odpravila proti Sloveniji, je bil v priporu. “Za človekove pravice se v Turčiji umira,” mi je dejal, ko sem ga spoznala. Malce patetičen tip, sem si rekla takrat, čeprav so mi pred tem razložili, da je vodjo njihovega oddelka pred mesecem dni pri belem dnevu na sredi ulice prereševalo 14 strelav. Ko sem čez dober teden, ko sem se vrnila domov, Mehmeta prvič poklicala po telefonu, je bil še vedno zaprt. Čez deset dni sem klicala še enkrat: “Je Mehmet še vedno zaporu?” “Ne več,” so mi odgovorili, “pač pa ponovno.”